

Aneta Rayzacher-Majewski

Poezja w katechezie przedszkolnej

Seminare. Poszukiwania naukowe 25, 129-141

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANETA RAYZACHER-MAJEWSKA

POEZJA W KATECHEZIE PRZEDSZKOLNEJ

Pośród licznych metod i środków stosowanych w wychowaniu w wierze dzieci najmłodszych, nie sposób nie zauważyć utworów poetyckich. Poezja w katechezie przedszkolnej stanowi liczną grupę tekstów, których zadaniem jest ubogacenie, bądź utrwalenie, przekazu nowych wiadomości. Choć utwory te różnią się pod wieloma względami, wszystkim można przypisać wspólny cel, jakim jest dostosowanie treści nauczania do poziomu odbiorcy. Zastosowanie poezji w katechezie przedszkolnej podąża ścieżką wytyczoną przez dokumenty katechetyczne, wiążąc pogłębiony przekaz orędzia zbawienia z sytuacją najmłodszych i ich warunkami życia, do czego zwywa *Dyrektorium ogólne o katechizacji*¹.

1. POEZJA W SŁUŻBIE KATECHEZY PRZEDSZKOLNEJ

Dziecko w wieku przedszkolnym winno otrzymać „pierwsze elementy katechezy”, ukazujące mu Boga w prostych słowach². Należy więc zarysować przed dzieckiem pewną nie dającą się wyobrazić rzeczywistość wiary, nazywając ją w sposób nie przekraczający jego możliwości percepcyjnych³. W zapoznaniu dziecka z Jezusem i Jego orędziem miłości, co jest pierwszym zadaniem stawianym katechezie, wiersze odgrywają istotną rolę. Ich odpowiedni wybór umożliwia także wyjaśnienie tajemnic wiary i sposobów jej celebrowania. Poezja nie tylko jest najbliższa psychice małego dziecka⁴, ale także jako „wykładnia Tajemnicy i Niewyobrażalnego – jest z całego bogactwa literatury pięknej gatunkiem

¹ Por. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, nr 178, wyd. pol. Poznań 1998 (dalej: DOK).

² Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae*, nr 36, wyd. pol. Warszawa 1980 (dalej: CT).

³ Por. S. Frycie, *Literatura dla dzieci w latach 1939-1986*, w: *Kultura literacka w przedszkolu*, cz.1, red. S. Frycie, I. Kaniowska-Lewańska, Warszawa 1988, s. 108.

⁴ Por. A. Przecławski, *Czytelnictwo dzieci i młodzieży*, w: *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykała, Warszawa 1993, s. 94.

chyba najbardziej predysponowanym do zażyłych stosunków z przepowiadaniem chrześcijańskim”⁵. Poprzez swą strukturę, najczęściej rymowaną, ubogaconą różnymi figurami poetyckimi, wiersze w niewielu słowach opisują sprawy niedostępne zwykłemu poznaniu. Pomagają również prowadzić dziecko „ku ukrytemu pod powierzchnią słów sensowi”⁶, a – odnosząc się do rzeczywistości znanej dziecku, np. z przygotowań do świąt czy uroczystości – ujawniać ich głębsze treści.

Katecheza przedszkolna, oprócz funkcji, dydaktycznej pełni rolę wychowawczą. Należy wychowywać dzieci do chrześcijańskiego systemu wartości i ukazać miłość jako podstawę przestrzegania praw obowiązujących wszystkich wierzących⁷. Na poziomie przedszkolnym rozwój moralny może być wspierany przez utwory poetyckie, które - bez względu na tematykę – służą dobrym i pouczającym przykładem, zachęcają do pozytywnego działania, doradzają lub odradzają, wreszcie – chwalą lub ganią⁸. Być może nawet poezja odgrywa jeszcze bardziej znaczącą rolę w swej funkcji wychowawczej, niż dydaktycznej, skoro „suchy intelektualizm” jest nie na miejscu w odniesieniu do wartości moralnych i społecznych, które nie wystarczy poznać, lecz „trzeba się w nie wczuwać”⁹. Owo „wczuwanie się” w wartości realizowane jest w wierszach poprzez właściwe zabarwienie postaci – o ile bohater pozytywny jest wychwalany i nagradzany, o tyle postać negatywna jest zwykle napiętnowana bądź ośmieszona. Dzięki takiemu przedstawieniu, postawy bohaterów mają wpływ na zachowanie dziecięce – nie tylko jako gotowe typy czy antytypy zachowań, ale także jako sytuacje wymagające od dziecka oceny czy omówienia, jak ono zachowałoby się, będąc na miejscu postaci z wiersza.

Już sama poetyckość utworów sprzyja skupianiu uwagi, a jednocześnie kształtowaniu się postaw i rozumieniu przez dziecko wartości uniwersalnych¹⁰. Mowa wiązana jest „inna niż zwykła, bardziej uroczysta”¹¹, dzięki czemu podoba się dzieciom, a jednocześnie ukazuje im poetę jako „mędrca” i „przewodnika w krainę piękna”. Przekazywane dzieciom wartości są „wspierane przez połączo-

⁵ K. Wójtowicz, *Poezja w nauczaniu katechetycznym*, „Katecheta” 1978, nr 4, s. 160.

⁶ B. Kryda, *Krajobraz poezji polskiej*, Warszawa 1992, s. 10.

⁷ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001, s. 16-17.

⁸ Por. B. Żurkowski, *Elementy tradycji we współczesnej poezji dla dzieci*, w: *O literaturze dla dzieci i młodzieży*, red. H. Skrobiszewska, Warszawa 1975, s. 15; tenże, *Literatura, wartość, dziecko*, Kraków 1992, s. 49.

⁹ Por. B. Nawroczyński, *Zasady nauczania*, Warszawa-Wrocław 1946, s. 213.

¹⁰ Por. A. Łada-Grodzicka, *ABC...Program wychowania przedszkolnego XXI wieku*, Warszawa 2000, s. 82.

¹¹ A. Baluch, *Pogaduszki do poduszki. O literaturze dla najmłodszych*, Kraków 1996, s. 15-16.

ne siły retoryki i poetyki¹², co zwiększa szansę wychowawczego wywierania wpływu na odbiorców.

Katecheza przedszkolna ma nie tylko otwierać dziecko na miłość Boga i budzić poczucie Jego trwałej obecności, ale także nauczyć je odpowiadać Mu podjęciem praktyk religijnych, w tym szczególnie codziennej modlitwy¹³. Należy zatem dołożyć starań, by modlitwa w czasie katechezy możliwie najlepiej pozwoliła dziecku osobiście spotkać się z Jezusem. Oprócz odmawiania tradycyjnych formuł, trzeba przygotować dziecko do modlitwy własnymi słowami lub wybranymi piosenkami, zarówno samodzielnie, jak i w grupie¹⁴. Wiersz jest środkiem wyrazu o tyle sprzyjającym modlitwie, że „nawet jeśli w zewnętrznej organizacji poetyckiego tekstu nie widać formy dialogowej, to zawsze u jego podstaw tkwi sytuacja mówienia o czymś do kogoś lub wobec kogoś”¹⁵. Zawsze więc podmiot liryczny bądź narrator zwraca się ku temu, do kogo kieruje swą wypowiedź. Jest to więc konstrukcja analogiczna do modlitwy, w której dziecko przemawia do Niewidzialnego Boga. Ponadto krótkie utwory poetyckie pozostają w ścisłym związku ze sferą emocjonalną dziecka, z jednej strony silnie na nią wpływając, z drugiej zaś pozwalając mu wyrazić stan jego przeżyć¹⁶.

2. WIERSZE WPROWADZAJĄCE W PRZEŻYWANIE ROKU LITURGICZNEGO

Katecheza przedszkolna winna przygotowywać do przeżywania ważniejszych uroczystości, wyjaśniając przy tym ich znaczenie i symbolikę. Szczególnie ważne w wychowaniu religijnym dzieci między 3 a 6 rokiem życia jest „odkrycie bliskości Jezusa, który także był człowiekiem i miał ludzką rodzinę”¹⁷. Przekaz katechetyczny jest w tym zadaniu wspomagany przez poezję dziecięcą, która ubogaca tematy dotyczące uroczystości Narodzenia Pańskiego.

Przekaz treści dotyczących Bożego Narodzenia w katechezie przedszkolnej najczęściej odbywa się za pośrednictwem kolęd. Mimo występujących w nich czasem trudnych pojęć, są one łatwo przyswajane przez dzieci, bowiem postać Syna Bożego jest w nich ukazana „w typowo dziecięcym zakresie konotacji, a więc – maleńki Jezus w betlejemskiej stajence”¹⁸. Jednocześnie podkreślają, iż

¹² B. Żurakowski, *Literatura, wartość, dziecko*, dz. cyt., s. 58.

¹³ Por. J. Szpet, D. Jackowiak, *Jesteśmy dziećmi Pana Boga. Program kształcenia religijnego dzieci w wieku 3-6 lat*, Poznań 2004, s. 4.

¹⁴ Por. W. Kubik, T. Biłyk, T. Czarnecka, *Program nauczania religii dla przedszkola*, Kraków 2003, s. 35.

¹⁵ B. Kryda, dz. cyt., s. 16.

¹⁶ Por. S. Frycie, dz. cyt., s. 108.

¹⁷ W. Kubik, T. Biłyk, T. Czarnecka, dz. cyt., s. 20.

¹⁸ R. Waksmund, *Literatura pokoju dziecięcego*, Warszawa 1986, s. 147.

Bóg, który się rodzi, jest „od narodów upragniony”, i to „On nas oswobodzi”, bowiem z Jego nadejściem nastaje „chwala na wysokości, a pokój na ziemi”¹⁹.

Zwykle w wierszach tych mali odbiorcy przejęci losem Dzieciątka – ubóstwem stajenki i niegościnnością gospodarzy – niosą Mu swe serca lub pieśni, co oznajmniają z daleka, lub zapraszają Narodzonego do swojej rodziny²⁰. Należy podkreślić, iż przeważająca liczba utworów nie zatrzymuje się na wzbudzeniu współczucia dla Dzieciątka, które zostało „w stajni zrodzone” i „z zimna całe dygocze”²¹, ale zaznacza, iż ten los spotkał Boga²².

W jednostkach lekcyjnych o uroczystości Narodzenia Pańskiego obecne są także teksty zapoznające dziecko ze świątecznymi tradycjami. Jedne z nich wyjaśniają dziecku zwyczaj łamania się opłatkiem, Pasterki czy nasłuchiwanie mowy zwierząt o północy, inne zaś występują w formie rymowanych zagadek, wpływając na rozwój mowy i logicznego myślenia²³. Katecheza okresu Bożego Narodzenia szczególnie często sięga po utwory poetyckie, angażując dzieci w przygotowanie jasełek. Tego typu przedstawienia nie tylko są lubiane przez najmłodszych, ale także stanowią jedną z bardziej popularnych gier dydaktycznych. Dzieci utrwalają wiedzę o Narodzeniu Pańskim, a przybierając na siebie role różnych bohaterów, zżywiają się z nimi i odnajdują w ich postawach wzór do naśladowania. Odgrywane jasełka – tak jak inscenizacje w ogólności – stanowią pośredni środek oddziaływania, pomagający porządkować, systematyzować i utrwalac procesy poznawcze dziecka²⁴.

W katechezie przedszkolnej nie brak jest nieco apokryficznych treści, dotyczących dzieciństwa Jezusa. Choć prawdopodobnie mają ukazać pracowitość i posłuszeństwo małego Jezusa, które to cechy powinny charakteryzować wszyst-

¹⁹ Cytowane koledy pojawiające się najczęściej w podręcznikach do religii dla przedszkoli to: *Pójdźmy wszyscy do stajenki* – 5 razy, *Dzisiaj w Betlejem* i *Wśród nocnej ciszy* – 4 razy, *Przybieżeli do Betlejem pasterze* – 3 razy.

²⁰ Por. D. Jackowiak, J. Szpet (red.), *Przychodzimy do Pana Boga. Przewodnik metodyczny do podręcznika dla dzieci sześciolatkich*, Poznań 2004, s. 33; M. Stachowicz, E. Wojtynek, *W drodze do Ojca. Podręcznik metodyczny dla katechetów uczących klasy „0”*, Gniezno 2004, s. 121; *Z Jezusem. Poradnik metodyczny do nauczania religii dla czterolatków*, red. S. Łabendowicz, Radom 2005, s. 70; *Z Jezusem do Boga Ojca. Poradnik metodyczny do nauczania religii dla pięciolatków*, red. S. Łabendowicz, Radom 2005, s. 59.

²¹ Por. R. Czekalski, A. Krasieński, E. Zielińska, *Pan Jezus mnie kocha. Podręcznik metodyczny do religii dla klasy „0”*, Płock 2003, s. 104, 109.

²² Dzieci udają się do stajenki, aby *pieśń zaśpiewać Bogu*, składają dobre uczynki *Bożemu Dzieciątciu*, które przyszło na świat, lub ofiarują pomoc *Małemu Jezusowi, małemu Bogu*. Innym razem zaś dzieci życzą, by *Bóg wcielony* pomógł zebrać wszędzie wielkie plony.

²³ Por. L. Zgrychowa, M. Bukowski, *Chore dziecko chce się bawić*, Warszawa 1982, s. 64. Rymowane zagadki dotyczą m.in. zwyczajów wigilijnych. Por. A. Tulej, A. Podgórska, *Bóg jest blisko. Podręcznik metodyczny do klasy „0”*, Warszawa 2004, s. 59.

²⁴ Por. M. Dmochowska, M. Dunin-Wąsowicz, *Wychowanie w rodzinie i przedszkolu*, Warszawa 1978, s. 36.

kie dzieci, to jednak budzi wątpliwości wykorzystanie tego typu tekstów w odniesieniu do najmłodszych. „Dzieci mają duże wycucie tajemnicy i o tajemnicach wiary można im mówić bardzo wcześnie”²⁵. Ponadto, wykorzystanie apokryfów przeczy zasadzie, zgodnie z którą nie należy przekazywać dziecku informacji, które później będzie trzeba odwołać²⁶. Wreszcie – nawet, jeśli w katechezie o Bożym Narodzeniu udało się „dzieci zafascynować tym faktem, że Bóg zamieszkał wśród nas”²⁷, lekcje o życiu ukrytym Zbawiciela mogą zniweczyć tamte wysiłki. Dostrzeżenie Bóstwa kilkuletniego chłopca, wypełniającego domowe obowiązki, przerasta możliwości małego dziecka, które oczekuje Boga Wszechmocnego.

Wiersze w katechezie przedszkolnej czasem nadmiernie ubarwiają życie rodzinne Jezusa, dając upust wyobraźni autorów co do zakresu obowiązków Syna Bożego w Nazarecie:

„Mama Jezusa ma wielkie pranie,
A święty Józef swe heblowanie,
Pracują cicho i bardzo święcie,
Bo przy nich Jezus ma swe zajęcie.
Pomaga Mamie wieszać ubranka,
Myje, pucuje, gdzie brudna szklanka,
I święty Józef ma w Nim pociechę,
Bo warsztat cały wysprzątał w dechę (...)”²⁸.

Tego typu utwory stwarzają ryzyko rozproszenia uwagi katechizowanych i skupieniu jej na sprawach nieistotnych, przy jednoczesnym zagubieniu podstawowych treści.

Po przybliżeniu dzieciom tajemnicy Wcielenia, katecheza przedszkolna, sięgając po utwory poetyckie pomaga, w przeżywaniu Wielkiego Postu, męki, śmierci i Zmartwychwstania Pańskiego. Wiersze pobudzają wyobraźnię, uczucia i motywację²⁹, czym pomagają wpływać na postępowanie dzieci i sprzyjają postawie pokuty i nawrócenia na poziomie małego dziecka. Najczęściej proponuje się w tym celu refren piosenki T. Rucińskiego:

„Na drodze Cię Jezus spotykam
i krzyża ciężkiego dotykam.
Więc pójdę za Tobą cichutko,

²⁵ M. Braun-Galkowska, *Psychologia domowa*, Olsztyn 1987, s. 99.

²⁶ Por. tamże.

²⁷ *Pozwólcie dzieciom przyjść do Mnie*, cz.1: *Pogadanki religijne dla dzieci w 3 i 4 roku życia*, red. P. Bednarczyk, Tarnów 1977, s. 4.

²⁸ T. Śmiech, *W świecie mojego Boga. Przewodnik metodyczny klasa 0*, Kielce 2004, s. 94-95.

²⁹ Por. A. Błaszczuk, L. Gawrecki, *Katecheza w przedszkolu. Podręcznik metodyczny*, Kraków 1996, s. 43.

by ulżyć choć trochę Twym smutom”³⁰.

Utwór, jeśli towarzyszy oglądowi ilustracji Jezusa niosącego krzyż, wzbudza w dziecku empatię i staje się wyrazem gotowości do pójścia za Zbawicielem, by pomóc cierpiącemu. Niemal równie często autorzy podręczników wykorzystują piosenkę W. Hoffsummera, chcąc podkreślić zbawczy wymiar męki i śmierci Chrystusa i wzbudzić w dzieciach wdzięczność za dzieło Odkupienia³¹. Oprócz utworów, których tematem jest droga krzyżowa Jezusa, w okresie Wielkiego Postu katecheza przedszkolna zawiera teksty wzywające dzieci do przepraszania za wyrządzone zło, do miłości i zgody, których to postaw oczekuje od nich Jezus.

W odniesieniu do Triduum Paschalnego, katecheza przedszkolna winna przekazywać dziecku wiedzę o tym, iż Jezus pozostał z nami w Eucharystii, swą śmiercią na krzyżu dał wyraz wielkiej miłości do ludzi, dlatego odwiedzamy Jego grób, oczekując Zmartwychwstania³². W przyswojeniu tej wielkiej tajemnicy wiary mają pomóc krótkie wiersze, które – przeznaczone do wyuczenia na pamięć – nie tylko będą podsumowaniem treści, ale także pobudzą wyobraźnię dziecka. Teksty zawarte w podręcznikach, nawiązując do Ewangelii, opisują wydarzenia³³, ukazują konsekwencje zbawczej ofiary Jezusa³⁴, bądź sięgają do liturgii Wielkiego Tygodnia³⁵.

W odniesieniu do Zmartwychwstania Pańskiego, wiersze stosunkowo częściej zapoznają ze zwyczajami, niż są wyrazem radości wielkanocnego poranka. Należy jednak podkreślić, iż tam, gdzie utwór ma dotknąć istoty uroczystości, doskonale wywiązuje się z realizacji tego zadania:

„Trzeciego dnia wstał Jezus z grobu żywy,

³⁰ Por. *Z Jezusem*, dz. cyt., s. 104; *Z Jezusem do Boga Ojca. Poradnik metodyczny do nauczania religii dla pięcioletków*, dz. cyt., s. 105; *Z Jezusem do Boga Ojca. Podręcznik do religii dla pięcioletków*, red. S. Łabendowicz, Radom 2005, s. 87; M. Piątek, *W świecie mojego Boga. Zeszyt ćwiczeń dla klasy „0”*, Kielce 2005, s. 68; *Pan Jezus mnie kocha. Podręcznik do religii dla klasy „0”*, red. R. Czekalski, A. Krasinski, E. Zielińska, Płock 2003, s. 75; S. Kociniowska, L. Markiewicz, M. Stachowicz, *W drodze do Ojca. Ćwiczenia do nauki religii dla klas „0”*, Gniezno 2004, s. 36.

³¹ „ (...) Za ten krzyż i Twoje łzy/ za serdeczne krople krwi/ Jezu, dziękuję Ci./ Za otwarte nieba drzwi/ dróżkę, którą szedłeś Ty/ Jezu, dziękuję Ci”. M. Stachowicz, E. Wojtynek, dz. cyt., s. 93; *Z Jezusem do Boga Ojca. Poradnik metodyczny do nauczania religii dla pięcioletków*, dz. cyt. s. 105; T. Śmiech, dz. cyt., s. 127.

³² Por. *Bóg jest blisko*, dz. cyt., s. 89-96.

³³ „W Wieczerniku Pan Jezus/ zanim poszedł na mękę/ wlał wina do kielicha/ i chleb biały wziął w rękę”. S. Kociniowska, L. Markiewicz, M. Stachowicz, dz. cyt., s. 38.

³⁴ Niektóre utwory, próbując przybliżyć dzieciom prawdę o obecności Jezusa w Eucharystii, wyrażają ją w sposób dostosowany do wieku: „Na ołtarzu domek mały/ w nim Pan Jezus żywy, cały/ kocha dzieci, na nie czeka/ przyjdź do Niego i nie zwlekaj”. *Z Jezusem*, dz. cyt., s. 115. Inne jednak nie czynią tego adekwatnie do wieku (por. tamże; T. Śmiech, dz. cyt., s. 154).

³⁵ Oprócz wspomnianych już piosenek T. Rucińskiego lub W. Hoffsummera, należą do nich krótkie wiersze (por. *Pan Jezus mnie kocha*, dz. cyt., s. 153-154; *Bóg jest blisko*, dz. cyt., s. 95).

Jasny jak słońce i pełen mocy.
 Zwyciężył wszystko, wolny, szczęśliwy,
 I my cieszymy się z Wielkanocy³⁶.

Katecheza przedszkolna, opisując wielkanocne tradycje posługuje się zróżnicowanymi tekstami. Tutaj znów pojawiają się formy znane z jednostek o Narodzeniu Pańskim, mianowicie zagadki, po rozwiązaniu których dziecko przypomni sobie, co należy włożyć do koszyczka³⁷.

Większość proponowanych tekstów wyraża wielką radość ze Zmartwychwstania i chęć dzielenia się nią z innymi przy świątecznym stole³⁸, lecz obok nich można spotkać utwory pozbawione elementów „małego świątka dziecięcego”:

„Niesiemy do Twego kościoła
 wszystko, co mamy od Ciebie:
 chleb, sól, białego baranka –
 co chorągiewkę kolebie (...)
 Jutro Wielkanoc już święta,
 Jutro siądziemy do stołu.
 I Ty, Jezuniu, siądz z nami
 I ucztuj z nami pospołu (...)
 Chodziłeś niegdyś po ziemi
 Między maluczkich tak w gości.
 Przyjdź i na nasze święcone,
 Bo my też mali i prości!³⁹”

W przekazie katechetycznym prawda o Zmartwychwstaniu Pańskim staje się punktem wyjścia dla lekcji o świętowaniu niedzieli. Niezależnie od miejsca tej jednostki w układzie spotkań, jej stałym elementem jest wiersz zachęcający do udziału w niedzielnej Mszy świętej. Utwory wspomagające katechezę o uczestnictwie w Eucharystii często przypominają dziecięce zabawy wykorzystujące dźwiękonaśladownictwo. O przyjsciu do kościoła zwykle przypominają bijące dzwony, których dźwięk bywa wpleciony w tekst wiersza:

„Słonko wstało, już jest dzień
 biją dzwony dzień dzień dzień!
 Dzwonek z wieży woła chodźcie do kościoła
 dziś niedziela święta każdy to pamięta
 bim bam dzień dzień dzień
 bim bam dzień dzień dzień
 każdy to pamięta⁴⁰”.

³⁶ S. Kocinińska, L. Markiewicz, M. Stachowicz, dz. cyt., s. 39.

³⁷ Por. M. Stachowicz, E. Wojtynek, dz. cyt., s. 101-102.

³⁸ Por. tamże, s. 139; *Pan Jezus mnie kocha*, dz. cyt., s. 76.

³⁹ Por. D. Jackowiak, J. Szpet (red.), dz. cyt., s. 138.

⁴⁰ *Bóg jest blisko*, dz. cyt., s. 48; Podobne teksty występują w innych podręcznikach, por. D. Jackowiak, J. Szpet (red.), dz. cyt., s. 111.

Inne teksty poetyckie ukazują Mszę świętą jako spotkanie z Jezusem czekającym w kościele lub wręcz wołającym dzieci z ołtarza⁴¹.

Niezależnie od omawianej uroczystości czy okresu liturgicznego, wiersze w katechezie przedszkolnej poszerzają zasób wiadomości, lecz na tym nie poprzestają. Każdy wiersz bowiem zawiera przesłanie, przez co jest wypowiedzią artystyczną „wpływającą na transformację osobowości odbiorców”⁴², mającą więc swój udział także w wychowaniu moralnym.

3. UTWORY POETYCKIE JAKO ŹRÓDŁO WZORCÓW POSTAW MORALNYCH

Mając budować system wartości opierający się na wierze, katecheza pomaga kształtować właściwe relacje do Boga. Najczęściej wykorzystywane są w tym celu wiersze pouczające, jak zaczyna się dzień dziecka Bożego⁴³. Inne wiersze wspomagające budowanie więzi z Bogiem rozwodzą się nad urokiem dziecięcej modlitwy:

„Jak to ładnie, jak to pięknie
kiedy dziecko małe klęknie
kiedy ładnie ręce złoży
by Cię chwalić, dobry Boże”⁴⁴.

Pozostałe teksty ukazują modlitwę w kategoriach rozmowy z ukochaną Osobą bądź wiążą miłość do Boga z dobrocią względem innych, wzajemnie warunkując te postawy⁴⁵.

Oprócz nauczania modlitwy, dziecko wychowywane jest również do uczestnictwa we Mszy świętej⁴⁶ i szacunku dla Pisma Świętego jako słowa Bożego. Biblia z jednej strony ukazywana jest jako księga, dla słuchania której właściwą postawą jest postawa stojąca⁴⁷. Innym aspektem tego zagadnienia jest pouczenie o tym, iż poznawanie Biblii pomaga wzrastać dzieciom:

„Czytaj Biblię módl się co dzień,
módl się co dzień, módl się co dzień.

⁴¹ Por. tamże, s. 117; M. Stachowicz, E. Wojtynek, dz. cyt., s. 88.

⁴² M. Gancarczyk, *Wprowadzenie: Dziecięcy odbiór wierszy*, w: *Z poezją dziecięcą na „Ty”*, red. E. Demczuk, D. Źwirowska, Bielsko-Biała 2001, s. 4.

⁴³ M. Piątek, dz. cyt., s. 23; M. Stachowicz, E. Wojtynek, dz. cyt., s. 14-15.

⁴⁴ *Z Jezusem do Boga Ojca. Poradnik metodyczny do nauczania religii dla pięcioletków*, dz. cyt., s. 29. Utwór ten – podobnie, jak wiele innych – służy katechezie co najmniej 30 lat. Por. P. Bednarczyk, dz. cyt., s. 29.

⁴⁵ Por. M. Stachowicz, E. Wojtynek, dz. cyt., s. 12 i 91.

⁴⁶ „Niech każde dziecko/ zawsze pamięta/ być na Mszy świętej/w niedzielę i święto”. *Z Jezusem*, dz. cyt., s. 101.

⁴⁷ „Pismo Święte, księga święta/ każde dziecko to pamięta/ Słowo Boże tam spisane/ kto go słucha, niechaj wstanie”. Tamże, s. 44.

Czytaj Biblię módl się co dzień,
jeśli wzrastać chcesz⁴⁸.

W katechezie przedszkolnej dziecko zapoznaje się z hierarchią wartości, w której jego dobro własne wcale nie jest na pierwszym miejscu. Zaczyna przekraczać swój egoizm, nie tylko w odniesieniu do najbliższych z rodziny, ale i np. innych dzieci z przedszkola. Szczególnie, iż wiersze niekiedy stawiają za wzór Jezusa:

„Serce pełne dobra miej
I tym dobrem innych dziel,
Bo kiedy Chrystus dawał,
Mówił nam: Darmo żeś dostał, darmo daj...”⁴⁹

Choć większość wierszy wykorzystywanych w katechezie przedszkolnej stanowi pomoc w przekraczaniu dziecięcego egocentryzmu, to jeden z popularnych utworów pielęgnuje tę dziecięcą cechę. To piosenka, w której dzieci postanawiają „zabrać do domu” i „nie oddawać nikomu” samego Pana Jezusa, motywując tę postawę gorącą miłością do Syna Bożego. Ponadto tekst sugeruje, iż dopiero owo zabranie Chrystusa sprawi, iż „dnem i nocą” będzie On obecny wśród dzieci, które tego dokonały⁵⁰. W podręcznikach występuje jeszcze inny utwór, którego nie należy bezkrytycznie wykorzystywać:

„Bóg kocha mnie
takiego jakim jestem,
I cieszy się
Każdym moim gestem.
Alleluja! Boża radość mnie rozpiera!”⁵¹

Wystarczy jednak przeprowadzenie niewielkiej zmiany w tekście, by móc podawać dzieciom tę piosenkę, rezygnując z nieprawdziwego stwierdzenia, iż „każdy” gest dziecka cieszy Boga⁵².

Wychowawcze zadania katechezy realizowane przy pomocy wierszy posługują się zwykle narratorem dziecięcym. Choć bowiem dla małych dzieci norma postępowania są dorośli, to jednak w literaturze dziecięcej „autorytatywny ton brzmi fałszywie”⁵³. Czasem podmiotem wiersza jest cała grupa dzieci, które dają wyraz temu, jak potrzebują siebie nawzajem lub obiecują Bogu naprawić to, co

⁴⁸ *Bóg jest blisko*, dz. cyt., s. 37.

⁴⁹ S. Kocinińska, L. Markiewicz, M. Stachowicz, dz. cyt., s. 20.

⁵⁰ „Panie Jezu, zabierzemy Cię do domu/ Panie Jezu, nie oddamy Cię nikomu/ Dniem i nocą, Panie Jezu, będziesz z nami/ bo gorąco Panie Jezu, Cię kochamy”. D. Jackowiak, J. Szpet (red.), dz. cyt., s. 54; *Pan Jezus mnie kocha*, dz. cyt., s. 51; M. Stachowicz, E. Wojtynek, dz. cyt., s. 131.

⁵¹ D. Jackowiak, J. Szpet (red.), dz. cyt., s. 26; D. Kurpiński, J. Snopek, *Jestem dzieckiem Bożym. Podręcznik do nauki religii dla dzieci pięcioletnich*, Kielce 2005, s. 8.

⁵² Autorzy podają prawdę, iż Bóg cieszy się każdym dobrym gestem. Por. *Pan Jezus mnie kocha*, dz. cyt., s. 136.

⁵³ R. Waksmund, dz. cyt., s. 149.

ludzie popsuli na świecie. Dorosły jedynie bywa wykorzystywany przez narratora dziecięcego dla poparcia też czy potwierdzenia ich słuszności. W niektórych wierszach w katechezie przedszkolnej dla tych celów przywoływany jest autorytet Jezusa. Dzieci zachęcane są do naśladowania pewnych postaw, a przybierając je, czynią to, „co Pan Jezus uczył”.

Mając do czynienia z dziecięcym narratorem, słuchacz może identyfikować się z nim przez projekcję własnych przeżyć⁵⁴. Nie ze wszystkimi uczuciami dziecko miało okazję spotkać się w rzeczywistości, a ekspresyjność wiersza pozwala mu poznać te nieznanne wrażenia, komunikowane przez autora – jego rówieśnika. Być może z tego też powodu w znacznej mierze wiersze w katechezie przedszkolnej prezentują pozytywne wzorce postępowania. Do wyjątków należą teksty opisujące niewłaściwe zachowania, a postawy są w nich jednoznacznie sklasyfikowane, jak np. kłamstwo, które nazwane jest złem⁵⁵. Zdecydowanie piętnowana jest też nieumiejętność czy niechęć dzielenia się przez dziecko tym, co posiada⁵⁶.

Katecheza przedszkolna winna wprowadzać dziecko w pierwsze kontakty z innymi, a co się z tym wiąże – ma uczyć prosić, dziękować i przepraszać. Jednocześnie wychowanie moralne realizowane w ramach katechezy nie wyczerpuje się w nauczaniu dziecka rozróżniania dobra od zła, lecz jest ukazaniem wszelkich relacji w świetle miłości Boga. Dlatego też np. oprócz wierszy wyrażających żal za zło popełnione względem Boga i człowieka⁵⁷, można znaleźć utwory, w których dziecko przeprosza Ojca za swych rówieśników lub wyprasza potrzebne im łaski⁵⁸. Aby pomóc w tym dziecku, wspierając zwracanie się do Boga własnymi słowami, jednocześnie należy uczyć go modlitw pamięciowych, bowiem i one „dają początek dialogowi pełnemu miłości”⁵⁹. Doniosłą rolę odgrywają w tym wiersze, niejako godząc język dziecka z modlitewnymi formułami.

4. RÓŻNORODNE FORMY POETYCKIE JAKO RODZAJ MODLITWY

Modlitwa w katechezie przedszkolnej winna sięgać po właściwie dobrane wiersze, łączone też z zabawami ruchowymi. Zabawy wyrabiają w dzieciach „umiejętność dobrowolnego podporządkowywania się określonym wymaganiom”⁶⁰, co okazuje się przydatne przy nauczaniu modlitwy. Między 3 a 6 rokiem życia dzieci nie tylko są wrażliwe na rytm i chętnie wykonują taneczne ruchy

⁵⁴ Por. Z. Marek, *Bóg w przedszkolu i szkole*, Kraków 2000, s. 183.

⁵⁵ Por. S. Kocinińska, L. Markiewicz, M. Stachowicz, dz. cyt., s. 54.

⁵⁶ Por. tamże, s. 50.

⁵⁷ Por. *Bóg jest blisko*, dz. cyt., s. 82; M. Piątek, dz. cyt., s. 63.

⁵⁸ Por. M. Stachowicz, E. Wojtynek, dz. cyt., s. 130 i 133.

⁵⁹ CT 36.

⁶⁰ T. Nowogrodzki, *Psychologia rozwojowa*, Warszawa 1962, s. 82-83.

w takt muzyki, ale także lubią to robić, by przypodobać się obserwowującym je bliższym⁶¹. Równie chętnie, jak dla rodziców, dziecko będzie śpiewać i tańczyć dla Boga.

Katecheza dzieci w wieku przedszkolnym, chcąc dać początek „dialogowi z Bogiem ukrytym”⁶², najczęściej sięga po krótkie rymowane utwory. Są wśród nich zarówno wybrane zwrotki czy refreny pieśni tradycyjnych, jak i dziecięce piosenki religijne. Już nauka znaku krzyża, który – szczególnie w młodszych grupach – czasem stanowi modlitwę sam w sobie, wspierana jest przy pomocy refrenu:

„W Imię Ojca i Syna i Ducha Świętego,
Tak można najprościej modlić się do Niego.
Do Boga, co właśnie uśmiecha do nas się
I niebo przybliżyć swoim dzieciom chce”⁶³.

Piosenka i pieśń pomagają najmocniej utrwalić przekazywane treści w świadomości dziecka⁶⁴, przede wszystkim w połączeniu z wykonywanymi gestami. Oprócz pieśni i piosenek, często rolę modlitwy w katechezie przedszkolnej pełnią także wiersze, niekiedy przeznaczone do wyuczenia na pamięć. Są wśród nich teksty różnego rodzaju – od najprostszych wierszy⁶⁵ po wyrafinowane zabawy poetyckie. W przypadku zabaw poetyckich, ponieważ posiadają one dłuższy tekst, zwykle jest on odczytywany przez dorosłego, a dzieci reagują na treść wyuczonymi wcześniej gestami⁶⁶. Czasem też w funkcji modlitwy występują wiersze szczególnie bliskie dzieciom – dotyczące spraw typowo dziecięcych, jak odnalezienie mamy w zaludnionym sklepie, strzelenie bramki na boisku czy ochrona zwierząt przed myśliwym⁶⁷. Pomagają one wzbudzić w dziecku zaufanie do Boga, który jako najlepszy Ojciec chętnie wysłucha nawet tych na pozór błahych zwierzeń.

Pomimo tego, że jeszcze dziś jako propozycję do katechezy przedszkolnej przedstawia się teksty przypominające wiersze z XIX wieku, które – choć pisane

⁶¹ Por. M. Przetacznikowa, G. Makiełło-Jarża, *Psychologia rozwojowa*, Warszawa 1977, s. 204-205.

⁶² CT 36.

⁶³ D. Jackowiak, J. Szpet (red.), dz. cyt., s. 93; *Bóg jest blisko*, dz. cyt., s. 13. Według pozostałych podręczników Pan Bóg chce przybliżyć niebo nie: „swoim dzieciom”, ale: „swym dzieciakom”.

⁶⁴ B. Żurakowski, *Literatura, wartość, dziecko*, dz. cyt., s. 77.

⁶⁵ Ową najprostszą formą są dwuwiersze pełniące jednocześnie w podręczniku funkcję tematu jednostki. Por. D. Kurpiński, J. Snopek, dz. cyt. Wprawdzie nie wszystkie rymowanki mają charakter modlitwy, bo i nie to jest ich głównym celem. Jednakże niektóre z nich można wykorzystać jako dziecięce wezwania, np. „Dobry Boże, proszę Ciebie - wszystkich zmarłych weź do siebie”. Tamże, s. 42; „Za jedzenie dziękujemy, z Tobą, Boże, rosnać chcemy. Tamże, s. 66; „Tobie Jezu dziękujemy i dla Ciebie żyć pragniemy”. Tamże, s. 82.

⁶⁶ *Bóg jest blisko*, dz. cyt., s. 56.

⁶⁷ Por. D. Jackowiak, J. Szpet (red.), dz. cyt., s. 92.

z myślą o dzieciach – nie potrafią ukryć dorosłego autora z jego górnolotnym tonem⁶⁸, to znacznie częściej wypierają je typowo dziecięce formy poetyckie, jak choćby wyliczanki, które w katechezie przedszkolnej mogą pełnić rolę modlitwy:

„Mogę klęczeć, mogę stać,
Mogę być wysoki tak.
Mogę różnie modlić się,
Pan Bóg zawsze słyszy mnie.
Mogę złożyć ręce dwie,
Mogę je rozłożyć.
Mogę różnie modlić się,
Pan Bóg zawsze ze mną jest.
Mogę tańczyć, mogę śpiewać,
Mogę różnie modlić się,
Bóg mnie słyszy, ja to wiem!”⁶⁹

Tego typu utwory, zbliżone do dziecięcego folkloru, są szczególnie bliskie małym odbiorcom. Zabawy językiem, powtórzenia i nieco magiczne wezwania odpowiadają dziecku, którego słownictwo wciąż jest na etapie rozwoju. Jednocześnie, będąc tak silnie zakorzenionymi w psychice wychowanka, również i modlitwę uczynią mu bliską i przyjemną. Zwracanie się do Boga nie będzie czymś narzuconym z zewnątrz, ale wyrazem aktualnych dziecięcych przeżyć.

Utwory poetyckie doskonale sprawdzają się w roli rozmowy dziecka z Bogiem. Właściwie dobrane, pomagają najmłodszym zwracać się z ich sprawami do Ojca, który jest w niebie. Wykorzystując środki artystycznego wyrazu, opisują rzeczywistość z perspektywy dziecięcej, jednocześnie poza nią wykraczając. Poezja wychodzi od „odbiorcy dobrze zdomowionego w świecie zabawy (...), ale nad znajomym dziecku światem rysuje delikatnie i subtelnie nową duchową perspektywę: wznosi ku górze, pogłębia życie duchowe i religijne”⁷⁰. Dzięki temu pomaga w nawiązaniu bliskiego, serdecznego kontaktu z Bogiem, wspierając realizację tego zadania stawianego katechezie.

PODSUMOWANIE

Poezja w katechezie przedszkolnej, przemawiając do dziecka bliskim mu językiem, może odegrać istotną rolę w przekazie orędzia chrześcijańskiego. Poezja, ze swym bogactwem treściowym i realizowanymi przez siebie funkcjami, pełni wspomagającą rolę w katechizacji. Jako sposób wzbogacania wiedzy, rozszerza-

⁶⁸ „Chroń mię, dobry Boże./gdy się spać położę./Niech twoi anieli/ staną u pościeli./Daleś mi dzień cały/ żyć dla Twojej chwały./ daj, bym powstał zdrowo/ chwalić Cię na nowo”. Tamże, s. 98.

⁶⁹ D. Jackowiak, J. Szpet (red.), dz. cyt., s. 82-83.

⁷⁰ B. Chrzastowska, *Poezja pomaga*, „Katecheta” 1990, nr 3, s. 142.

nia i intensyfikacji przeżyć oraz doświadczeń, pomaga osiągać główne cele katechezy, jakimi są: nauczanie, wychowanie i wtajemniczenie. Dokonuje tego poprzez realizację poszczególnych zadań stawianych katechezie⁷¹. Jednocześnie zawiera podstawowe elementy katechezy – element biblijny, teologiczny i egzystencjalny, tym samym stając się pogłębionym przekazem orędzia zbawienia, uwzględniającym sytuację odbiorców.

POETRY IN THE PRE-SCHOOL CATECHESIS

Summary

The paper shows the issue of poetry as the important supporting remedy in faith education of children in age of 3 to 6. Poetical works being full of various artistic expressions correlate with briskly developing language of small children. Simultaneously assuming the form of rhymes, songs and other forms in an accessible way they present the truths of the faith and help adopt them.

Apart from understandable and simple to master the plot, the poetry carries the moral message realizing the educative function in the process. Finally by being approaching or straight out imitating the baby talk, poetry gives ready forms to teacher, with the help of which child can turn to God. The poetry at the nursery school can enrich religious education with its essential elements – biblical, theological and existential. It is also an excellent remedy supporting the accomplishment of tasks of the catechesis: education, upbringing and acquainting, and with them to achieve its main purpose – the communion with Jesus.

Nota o Autorze: MGR ANETA RAYZACHER-MAJEWSKA – doktorantka na Wydziale Teologicznym UKSW w Warszawie, laureatka Nagrody im. Ks. prof. A. Duraka, SDB. Zainteresowania naukowe – katecheza, nauczanie religii, literatura.

Słowa kluczowe: katecheza, przedszkole, wychowanie religijne, poezja

⁷¹ Por. DOK 85-86; Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001, nr 23-29.